

ALB. IOACHIMI DE KRAKEVITZ

SS. THEOL. DOCTORIS ET PROF. PRIM. CONSISTORII REGII PRAESIDIS
DVC. POM. ET PRINC. RVG. SVPERINT. GEN. VNIV. GRTPHICAE
PRO-CANCELLARII PERPETVI, HODIEQUE RECTORIS

PROGRAMMA

QVAESTIONEM

AN IMPIVS ET IRREGENITVS
STILO SCRIPTVRAE SACRAE IL-
LVMINATVS DICI QVEAT?

EVOLVENS

SCHOLIIS ET OBSERVATIONIBVS

QVIBVSDAM ILLVSTRATVM

^
IOANNE FRANCISCO BVDDEO

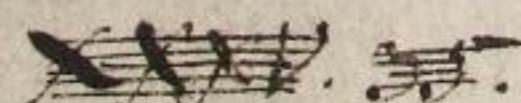
THEOL. DOCT. ET PROF. PVBL. ORD. HOC TEMPORE ACADE-
MIAE IENENSIS PRO-RECTORE.

IENAE,

APVD IOANNEM FELICEM BIELCKIVM.

M DCC XXII.

~~100~~



Coll. diss. A
88, 21

Stgt. 188 (21)

SCHELES

1629

CATENAE

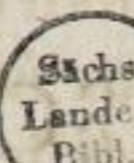
RECOLLES

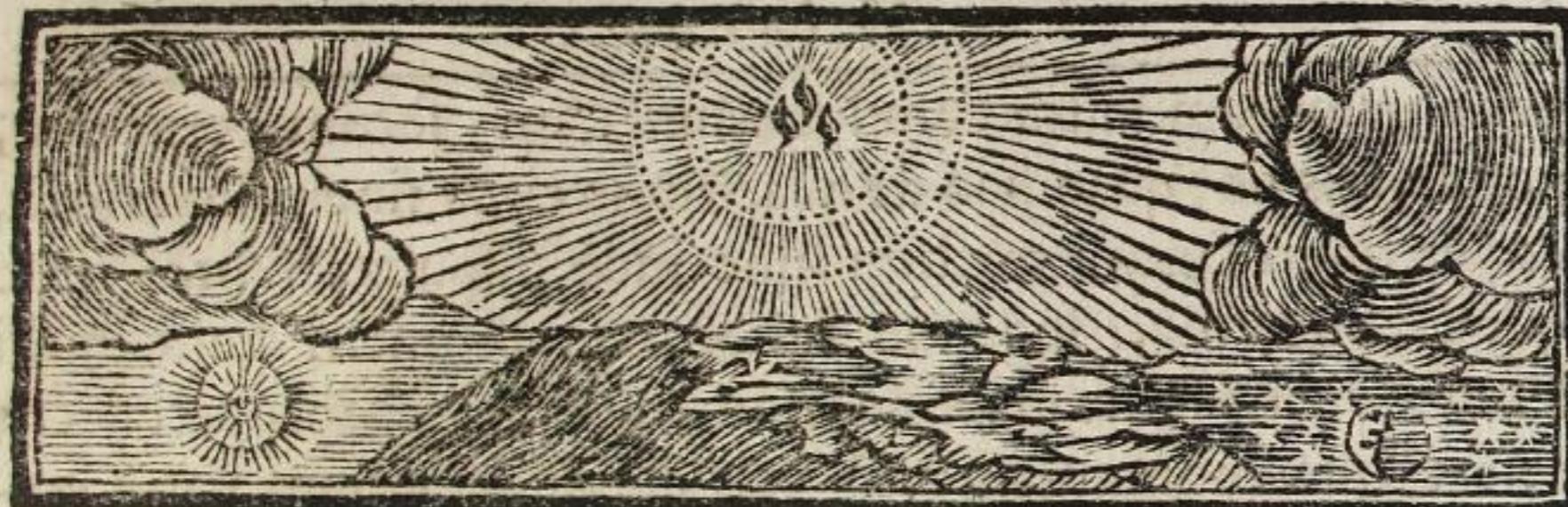
KIRCHENBUCH

VERGEGENSTELLUNG

AN DER STADT DRESDEN

STADT-KIRCHENBUCH





* * * * *

ET si doctrina de illuminatione per omnes mundi aetas in ecclesia fuerit proposita, numquam tamen tanto cum ardore, quo recentissimis temporibus, eam pertractata nouimus. Diuinae hoc omnino referendum est prouidentiae, quae mala, coetui fidelium astu dia-boli, & malitia hominum intentata, adeo clementer dirigit, vt haud raro maxima inde redundant commoda. Excitantur in eiusmodi tempestatibus theologorum studia, vt, de quibus antea vel plane non cogitauerant, aut ad minimum non aequi solliciti fuerant, omni mentis indagine perquirant. Vi-dentur quidem primo intuitu eiusmodi certamina, quae dis-sentientes inter agitantur, animarum suarum aedificationem quaerentibus plus obesse, quam prodesse; vnde & plerumque in fide infiriores dolendo, ac ingemiscendo spectatores eo-rumdem sunt minus contenti. Verum, quibus pectora sunt validiora, partim ex ipsis sacris litteris, partim ex omnium sa-culorum historia, & propria experientia edocti, aliter iudi-cant, & vitiis dimicantium depositis, diuinam admirantur sapientiam, quae clariori sibinde luce iuam colluстрat atque irradiat ecclesiam. Hoc vt allegata de illuminatione mate-ria, quoad vniuersam suam amplitudinem, euictum detur, praesentis instituti ratio nequaquam permittit; spero tamen, ingenuum lectorem adsertis meis fidem habiturum esse, si vel vnicam istam quaestionem, de *illuminationis gratiosa subiecto*,

A 2

per

per aliquot iam lustra curatius ventilatam, secum perpendat, ponderatis iis, quae hac de quaestione circa finem superioris, & per huius saeculi tractum hinc inde disputata sunt. Me quod concernit, ingenue fateor, quaestionem hanc mihi semper visam fuisse maxime momentosam: quapropter lectis relectisque monumentis, ab vtraque disputantium parte editis, & momentis eorumdem probe ponderatis, quaenam sententia alteri praferenda sit? non mediocri studio inquisui. Ut autem adpareat, in quo potissimum versetur de subiecto gratiosae illuminationis controuersia, sciendum, quaeri: *an & quo sensu homo impius & irregenitus dici queat illuminatus?* Vid. celeerrimus hodie Ienensium theologus I. F. BVD DEVS, in *inst. theol. moral.* pag. 67. Ad hanc quaestionem diiudicandam adhibita fuit distinctio inter *illuminationem actiuam, & passiuam.* Ab vtraque parte conceditur, quod Deus omnis gratiosae illuminationis auctor, omnes homines per verbum suum illuminare velit, iuxta Iob. I. 9. ubi dicitur: *quod Christus sit lux illuminans omnem hominem venientem in mundum.* Admittitur, hoc sensu *impiis & irregenitibus illuminationem haud denegandam esse, prouti nempe est gratiae praeuenientis operatio.* Verum, cum a viro celeberrimo additur, *hanc operationem esse talem, quam ex parte subiecti nullus sequitur effectus, certe non talis, qualis hanc operationem sequi poterat & debebat:* tunc existimo, rectius dici: *ex parte subiecti, quousque in sua impietate perseuerat, non omnem sequi effectum, neque plenarium illum, qui hanc operationem sequi poterat & debebat.*

Rectius dici - - non omnem sequi effectum) Effectus, quem gratia illuminans intendit, est fidei productio; hinc & regeneratio, &c, si in fide permaneamus, vita aeterna. Hicce autem effectus, in homine irregenito, quia gratiae diuinæ repugnat, non conspiciatur. Et hactenus recte dicitur, *ex parte subiecti nullum sequi effectum.* Si enim fides in homine producitur, non amplius est ir-

rege-

regenitus. Ita vero, quod dixi, intelligendum, verba ἐπεξηγη-
τικῶς addita: certe non talis, qualis hanc operationem sequi pot-
erat, & debebat; ostendunt.

Quomodo enim ita simpliciter dicere possemus, ex parte
subiecti nullum sequi effectum? cum negari haud possit, an-
tequam homo iregenitus, qui est subiectum illuminationis,
ab impietate sua recedit, eundem per praeuenientis gratiae
illuminatricis operationem eosque illuminandum esse, ut in-
telligat necessitatem recedendi ab impietate, & conuertendi
se ad Deum. Immo! intelligat necessum est, quomodo
ad Deum conuerti queat. Ideo enim irgenitos illuminare
intendit diuina gratia, ut intelligent ac sentiant miseriā
suam, & liberationem ex illa admittant.

Quomodo enim - - cum negari haud possit &c.) Nemo ne-
gauerit, hominem, priusquam conuertatur, intelligere debere ne-
cessitatem recedendi ab impietate, & se conuertendi ad Deum;
item, quomodo se ad Deum conuertere debeat, & quae reliqua
sunt eiusdem generis. Sed hic nondum est ille effectus, quem
gratia illuminans intendit, quem in fidei productione consistere,
antea diximus. Solent talia adhuc ad actus paedagogicos refer-
ri, qui conuersionem proprie ac stricte sic dictam praecedunt;
quos etiamsi homo admittat, simul tamen repugnet, ne conuer-
tatur, fidesque in eo producatur, illuminatus secundum stilum
scripturae dici nequit. Deus sane per hos actus homines illumi-
nare intendit; adeoque & ad gratiam illuminantem, vel illumi-
nare conantem, seu illuminationem actiuam, recte referuntur: sed
quamdiu homo resistit, quo minus reuera conuertatur, & rege-
neretur, effectus nullus adest, scilicet non talis, quam gratia
illuminans intendit.

Conceditur: *Verbum, circa quod homines impii versantur,*
& quod vtcumque cognoscunt, ipsum lumen esse, quod eos illu-
minare potest, si modo ipsimet vim eius non impedian & spi-
ritui sancto resistant. Quando autem de illuminatione pas-
siua vterius disceptatur, tunc Dn. B V D D E V S suam ita pro-

A 3 ponit

ponit mentem. *Passim si vox illuminatio accipiatur, quo pacto adcurate loquendo tantum quis illuminatus dici potest, tum quidem dupli ratione hoc intelligi potest: primo, ut quis ea quidem, quae in scriptura sacra reuelata sunt, capiat, sed ut minime efficax & salutaris sit haec cognitio; deinde, ut ita veritatem diuinam cognoscat, ut haec vim suam simul & efficaciam exferat, adeoque cognitio ista salutaris fiat.* Priori modo si cognitio spectetur, tum quidem verum, quod homo irregenitus sibi de rebus in scriptura sacra reuelatis conceptus, rebus ipsis conformes, formare, & hactenus veritatem cognoscere possit; verum etiam est, quod verbum diuinum, quod ita cognoscit, sit, maneatque verbum diuinum, seu lumen diuinum, adeoque in generaliori significatione illuminatio dici potest, prout omnis veritatis cognitio in quocumque homine ita adpellari potest: at tum quidem id non fit secundum scripturae sacrae stilum & loquendi rationem. Quae-nam autem ab altera parte hic iure desiderentur, non alter-candi studio, sed veritatis amore, iuxta cognitionis meæ mo-dulum, in gratiam studiosae nostrae iuuentutis hic ingenuæ exponere licebit. Constat ex verbis adductis, integrum quae-stionem controversam ita formatam esse: *An homo impius, adeoque adhuc irregenitus, qui sibi de rebus in scriptura sacra reuelatis conceptus, rebus ipsis conformes, formauit, & hactenus veritatem cognouit, tantum in generaliori significatione, an vero etiam proprie, & secundum scripturae sacrae stilum & lo-quendi rationem, dici possit illuminatus?* Qui negatiuam tue-tur, prouocat ad Eph. V. 8. vbi Paulus de Ephesiis ad Deum conuersis scribit: *eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino.* Adducuntur & alia loca, quae euincunt, regeni-tos vocari lucem, vel illuminatos. *Quod cum verissimum sit, stupidus esset, & nomine theologi plane indignus, si quis-piam hoc negare intenderet.*

Si

Si quispiam hoc negare intenderet) Si hoc negari nequit, sequitur sane, irregenitos stilo scripturae illuminatos dici non posse. Quod enim de regenitis in scriptura dicitur, id, saltem eodem modo, de irregenitis, intelligi nequit. Cur itaque contrarium defendit?

Nihilominus affirmatiuam amplectendam esse, hactenus sum persuasissimus. Rationes sunt sequentes: (1) Certissimum est, animam hominis diuersis instructam esse facultatibus, intellectu & voluntate, & illuminationem proprie pertinere ad intellectum, non ad voluntatem; in quo adserto consentientem habeo, qui negatiuam defendit, pag. 66. (2) Certissimum est, quod ab intellectu emendationis fieri debeat initium, si is ignorantia & errore adbuc laboret. Confitetur hoc ipse Dn. B V D D E V S, l. c. p. 92. (3) Certissimum est, lumen, quo homines gratiose illuminantur, esse euangelium; II Cor. IV. 4 & luminis huius receptionem dicendam esse illuminationem. Profitetur hoc Dn. B V D D E V S, l. c. pag. 64. & 65. (4) Certissimum est, lumen hocce originem suam trahere a Deo ipso, omnis lucis fonte, adeoque illuminationis nostrae caussa efficienze principali. Sunt ipsissima verba Dn. B V D D E I, pag. 65. II Cor. IV. 6. (5) Certissimum est, quod Deus, tamquam caussa illuminationis efficiens principalis, velit illuminare omnes homines per euangelium. Fatetur hoc Dn. B V D D E V S, l. c. pag. 67.

Certissimum est, animam hominis diuersis instructam esse facultatibus &c.) Quae vir generosus & summe reuerendus, ex concessis, vt videri poterant, disputat, si recte intelligentur, ita comparata sunt, vt nec ipsius caussam iuuent, nec meae noceant. Certissimum vtique est, animam diuersis instructam esse facultatibus, intellectu & voluntate; & illuminationem proprie pertinere ad intellectum, non ad voluntatem; quod ipse met professus sum: non autem omittere debuisset, quae l. c. §. LI. p. 70. statim subieci: sed coniuncta tamen semper est (illuminationis)

natio) cum emendatione voluntatis. Quorsum referas, quod cor excaecatum dicitur, Es. VI. 10. item, illuminati oculi cordis, Eph. I. 18. Certissimum est, quod ab intellectu emendationis fieri debet initium, si is ignorantia & errore adhuc laboret; sed addere debuisset, quod ibid. §. LII. p. 92. docui: considerandum bic quoque, qua ratione partim intellectus a voluntate, partim voluntas ab intellectu in suis operationibus pendeat &c. Certissimum est, lumen, quo homines gratiōse illuminantur, esse euangelium, II Cor. IV. 4. & luminis huius receptionem, dicendam esse illuminationem: sed non minus quoque certum est, euangelium ab impiis & irregenitis non ita, ut decet, recipi, sed tantum ab iis, qui conuertuntur, & regenerantur. Certissimum est, lumen hocce originem trahere a Deo ipso, omnis lucis fonte, adeoque illuminationis nostrae caussa efficiente principalis. Sed quid inde? Ergone sequitur, impios & irregenitos recte dici illuminatos? Certissimum denique est, quod Deus, tamquam caussa illuminationis efficiens principalis, velit illuminare omnes homines per euangelium. Fateor hoc, largiorque ambabus manibus. Sed antea ipsem vir doctissimus fassus erat, de gratia illuminante, seu illuminatione actiue spectata, neutiquam quaestionem esse.

(6) Certissimum est, quod Deus, stilo scripturae, per illuminationem ipsam hominis conuersionem operari intendat. Per viscera enim misericordiae Dei nostri visitauit nos ortus ex alto, ut NB. adpareat iis, qui in tenebris & umbra mortis sedentes, NB. ad dirigendum pedes nostros in viam pacis. Meretur hic locus, ut ex eodem & preced. v. 76. & 77. obseruemus (α) caussam illuminationis efficientem principalem, quae est ortus ex alto, dominus noster Iesus Christus; (β) caussam ministerialem, quæ isto tempore erat Ioannes Baptista, hodie verbi diuini praecones; (γ) caussam formalem, quae est adparitio, seu datio scientiae salutis, v. 77. (δ) causam finalem, quae est directio pedum in viam salutis; (ϵ) subiectum, quod sunt homines sedentes in tenebris & umbra mortis. Vnde adparet, quod illuminatio sit caussa quaedam media,

media, producens ipsam hominis conuersionem, seu directio-
nem pedum eius in viam pacis.

*Certissimum est, quod Deus stilo scripturae, per illuminatio-
nem &c.)* Quod Deus, stilo scripturae per illuminationem ipsam
hominis conuersionem operari intendat, lubens itidem fateor.
Sed hoc ad illuminationem istam actiuam iterum pertinet, de
qua nullam inter nos esse controversiam, ipsem auctor genero-
sus summeque reuerendus diserte pronuntiauerat. In memo-
riam itaque sibi reuocet, quod antea scripsit: *Ab utraque par-
te conceditur, quod Deus omnis gratiosae illuminationis auctor, o-
mnes homines per verbum suum illuminare velit, iuxta Ioan. I.
9. &c.* Deinceps etiam ipsem statum controversiae ita for-
mat, vt profiteatur, de illuminatione, passiuie accepta, inter nos
disceptari. Ex loco itaque *Lue. I. 78. 79.* cum nihil aliud se-
quatur, nec ipsem auctor aliud quid inde colligat, quam, *quod
illumina (actua, quod res ipsa docet) fit caussa quaedam media,
producens ipsam hominis conuersionem;* eum meae sententiae op-
poni non posse, longe est manifestissimum. Si enim illumina-
tio conuersionem producit, effectus eius tum demum se exserit,
cum homo conuertitur.

Iungam huic loco alium satis insignem, ex auctor. *XXVI. 16.
17. 18.* Ubi legimus: Iesum Nazarenum Saulum allocutum
fuisse his verbis: *In hoc visus sum tibi, ut constituam te mi-
nistrum & testem eorum, quae vidisti, & de quibus videbor
tibi; eretur te e populo & gentibus, in quas nunc te mitto,
ad aperiendum oculos eorum, ut conuertant se a tenebris in
lucem, & e potestate satanae ad Deum.* Quaeso te, quisquis
haec legis: quid est h. l. aperire oculos, nisi illuminare homi-
nes, in tenebris seu in potestate diaboli sedentes? Cur au-
tem oculi ita sunt aperiendi seu illuminandi? Finis est, vt
homines se conuertant. E. Illuminatio est caussa media, &
conuersio est effectus.

Iungam huic loco alium, satis insignem &c.) Non magis hicce
locus, auctor. *XXVI. 16.* caussae auctoris patrocinatur, quam

B

prior.

prior. Quaeſo te, inquit auctor, quisquis haec legis, quid eſt h. l. aperire oculos, niſi illuminare homines, in tenebris ſeu in potestate diaboli ſedentes? Et ego rursus, quaeſo te, quisquis haec legis, annon aperire oculos, ſeu illuminare, ſit actio quaedam Numinis, adeoque ad illuminationem actiuam ſpectet? At finis, inquis, huius illuminationis eſt conuersio. Concedo. Ergo, inquis, illuminatio eſt cauſa media, & conuersio eſt effectus. Non abnuo. Quin potius inde colligo, ſi conuersio non ſequatur, illuminationem illam finem ſuum non conſequi, effectum adhuc deſſe; adeoque eum, qui non conuertitur, non poſſe dici illuminatum. Id quod erat demonſtrandum. Conſirma tur mea ſententia vterius, quod tum in hocce loco, aet. XXVI. 16. tum in priori, *Luc. I.* 78. 79. illi, qui nondum conuertiſſunt, fatente ipſomet auctore doctiſſimo, ſedere in tenebris dicantur.

At qui in tenebris ſedent, non poſſunt dici illuminati.

Ipſe Dn. B V D D E V S l. c. pag. 92. ſcribit: *Quodſi ad ſpiritualia quaefio transferatur, tum itidem certum, quod earum rerum, quae ad ſalutem ſitu ſunt neceſſariae, cognitione inſtructus omnino eſſe debeat, qui ſe ad Deum vult conuertere. Si quis enim quid lex, quid peccatum ſit, quantopere peccatis offendatur Deus, quam nulla alia ratio ſit, iram Numinis uitandi, quam ſi meritum Christi vera fide amplectamur, & quae reliqua ſunt, ignorauerit, quo pacto ad Deum iſe rite conuertere, aut poenitentiam agere queat, nulla ratione intelligi poſteſt.* (7) Certiſſimum eſt, quod eiusmodi informatio, qualis requiriſtur in homine, meris tenebris obruto, antequam fidem in Christum concipit, & regenitus dici poſteſt, multum temporis exigat: in quantum autem iſe informationem admittit, & vnam coeleſtis doctrinae particulam post aliam ſibi reddit probe cognitam atque perspectam, adeoque ſpiritui sancto illuminanti non reſiſtit, ſuccelliue omnino illuminetur, & tenebrae ignorantiae diſcutiantur. In quantum ergo tenebrae ignorantiae & errorum diſcutiuntur, & ſcientia ſalutis eidem inſtillatur, in tantum quoque illuminatus dici poterit.

Certiſ.

Certissimum est, quod eiusmodi informatio &c.) Concedo, lubensque largior, hominem conuertendum subinde informatio ne quadam opus habere. Concedo, quod ista informatio successu temporis procedat, & homo conuertendus inde incrementum aliquod cognitionis capiat. Sed quod ideo, antequam conuertatur, secundum stilum scripturae illuminatus dici queat, id quidem hic adseritur, sed non probatur. Quid ad loca Ioan. I. 9. & Matth. XIX. 22. respondendum sit, ex hactenus dictis facile perspicitur.

Legi merentur, quae B. FECHTIVS solide pro more suo tradidit in dissert. de ordine modoque gratiae diuinae, aphor. IX. *Ioanni vero Christus illuminare dicitur omnem hominem, venientem in hunc mundum, Ioh. I. 9. b. e. quantum in se est: per verbi ministerium, veram Dei cognitionem, omni studio & conatu, adeoque repetitis saepe actibus, omnibus, qui se operantem admittunt, quoisque admittunt, implantare. Nec enim generalitas locutionis admittit, ut de ea tantum illuminatione accipiatur, quae complementum suum in plenaria hominis conuersione adsequitur. An enim ideo a Christo informatus iuuenis ille non est, quia post informationem tristis a Christo discessit, eo quod diuitias suas retinere non posset? Matth. XIX. 22. An ideo illuminatus a spiritu sancto non est, qui aliquid accepit luminis, licet omne sua culpa non admiserit? An ideo sol non illuminat conclave, quia vel non totum illuminat, vel non omnes eius partes aequaliter illuminat?* Addo: Annon is a sole illuminatus dici potest, aut collustratus, qui oculo uno aperto, altero clauso incedit? aut utroque aperto, incautus tamen & incurius ambulat, atque sic impingens grauisimum experitur lapsum?

Annon is a sole illuminatus dici potest &c.) Similia illustrandi equidem, non autem probandi vim habent. Sed haec etiam parum ad rem faciunt. Qui uno oculo saltem gaudet, uno isto, si sanus sit, non minus videre potest, quam qui duobus instru-

ctus est. Multo minus luce destituitur, qui vtrumque apertum habet, etiamsi inconsiderate ambulans, labatur. Sed qui nondum conuersus est, stilo scripturae *caecus* vocatur, *obtenebratus*, *in tenebris sedens, & in umbra mortis.* Namque homo ψυχικὸς οὐ δέχεται, quae sunt spiritus Dei; immo, sunt ei *stultitia, καὶ οὐ δύναται γνῶναι, I Cor. II. 14.*

Verum quidem est, ipsam salutem gratiae, multo minus gloriae, nemini actu conferri a Deo, nisi ad conuersionem vsque fuerit illuminatus, & actu ad Deum fuerit conuersus, seu regenitus. Ast eiusmodi cognitionem rerum caelestium, quae in homine irregenito ex scripturae lumine, antequam fidem ipsam concipiat, existit, vocare *minime efficacem, minime salutarem, immo! mortuam;* contra omnem fidei analogiam dici, mihi omnino videtur.

Ast eiusmodi cognitionem rerum caelestium &c.) Cum cognitione hominis irregeniti, antequam fidem ipsam concipiat, *minime efficax, minime salutaris, immo mortua* dicitur, non ita hoc est intelligendum, ac si obiective & in se spectata, nullam habeat efficaciam, seu potentiam, effectus spirituales producendi, aut salutem homini adferendi, vel vitam spiritualem in eo excitandi. Absit! Numquam mihi eiusmodi quid in mentem venit. Quin potius de impedito eiusmodi cognitionis atque sulfaminato effectu loquor, quod *minime efficax* sit, quia actu propter hominum repugnantiam efficaciam suam exserere nequit; *minime salutaris*, quia actu ob eamdem causam illis salutem non adfert; *morta*, quia actu vitam spiritualem in illis non producit. Nihil itaque hic deprehenditur, quod cum analogia fidei pugnet. Contradictionem contra apertam inuoluit, si dicam, cognitionem istam in hominibus irregenitis actu vim suam ac efficaciam ad fidei productionem exserere, cum tamen sine fide sint; actu salutarem esse, cum tamen salutem (quamdiu eo in statu permanent) non consequantur; vitam spiritualem in illis operari, cum tamen spiritualiter sint mortui. Videat itaque vir generosus ac summe reuerendus, quo pacto ipse met haec & inter se, & cum fidei conciliet analogia.

Quo-

Quomodo enim ista cognitio, quae spiritum sanctum auctorem habet, & ex lumine verbi caelestis est desumpta, dici potest inefficax, minime salutaris, mortua?

Quomodo enim ista cognitio &c.) Mutat hic aperte vir doctissimus statum controvrsiae. De cognitione enim hominis irregeniti, ratione originis spectata, loquitur; cum ego eam ratione effectus, per hominum repugnantiam impediti, considerauerim. Ratione originis enim spectata ista cognitio, prout ex verbo diuino est hausta, immo, prout obiective considerata, ipsum verbum diuinum est, vtique efficax est, salutaris & viua, hoc est, fidem, salutem, vitam spiritualem in non resistentibus operari potest. At si ratione effectus, quem producere poterat & debebat, sed qui per hominis repugnantiam sufflaminatur, spectetur, aliter est existimandum.

Nonne illa ipsa cognitio hominis eiusmodi adhuc irregeniti cor saepius compungit, arguit, vocat, inuitat ad redunionem cum Deo, a quo auulsus viuit adhuc in tenebris peccatorum? Nonne saepius accidit, vt eiusmodi homo irregenitus in medio transgressionis actu stimuletur lumine isto, quod intellectus ipsius ex informatione olim admissa possidet, ad sui conuersionem? Vnde quaeso filius prodigus accepit animum reuertendi ad patrem suum? Nonne ex reminiscentia bonorum paternorum, quorum cognitionem adhuc retinuerat, efficacem aequem ac salutarem & viuam, etiam in ipso suo statu peccaminoso?

Nonne illa ipsa cognitio hominis eiusmodi adhuc irregeniti cor saepius compungit &c.) Haec omnia nihil aliud probant, quam quod cognitio ista, obiective, & ratione originis spectata, vim suam subinde exercere admittatur. Quamdiu autem eosque non procedit, vt fides progignatur, effectus talis, qualis sequi poterat & debebat, non sequitur, adeoque nec homo vere illuminatus dici potest.

Sed dices: Eiusmodi hominem stilo scripturae sacrae non dici illuminatum, non esse lucem in Deo, non proferre fru-

ctus lucis aut spiritus, quamdiu est impius & irregenitus. Fateor lubentissime, quod non ferat fructus lucis aut spiritus, quamdiu & quoisque opera carnis & tenebrarum exercet. Pono autem casum, eiustmodi hominem accepisse & retinuisse hactenus notitiam, de bencuolentia Dei vniuersali, de merito Christi, ad omnes omnino peccatores se extende, de mediis salutis, de gratia spiritus sancti applicatrice, immo secundum illam suam notitiam eumdem quoque data occasione de his omnibus promte differere. Nonne eatenus possidet in intellectu suo aliquid luminis diuini, verbi caelestis, quod est lumen, stilo scripturae sacrae? Nonne hoc lumen stilo scripturae sacrae illuminauit oculos ipsius? Hoc adeo certum, ut etiam ipsa scriptura testetur de impiis & irregenitis, immo de induratis, quod habeant oculos. Sunt enim *videntes βλέποντες*, Matth. XIII. 14. Quod autem videntes non videant, id est, non secundum lumen sibi concessum ambulent, ratio est, quia *videntes oculos claudunt*, vers. 14.

Nonne eatenus possidet in intellectu suo aliquid luminis diuini &c.) Qui verbum diuinum cognitum habet, hactenus aliquid luminis diuini possidere, positum est extra controuersiam. Nec quisquam dubitauerit, ipsum verbum Dei stilo scripturae lumen diuinum vocari. Sed an ille, qui vim verbi istius impedit, & sufflaminat, quo minus effectus debitus inde sequatur, stilo scripturae possit vocari illuminatus? longe alia quaestio est. Quando itaque auctor doctissimus quaerit: Nonne hoc lumen stilo scripturae sacrae illuminauit oculos ipsius? id, si de vera illuminatione, quam effectus debitus sequitur, intelligatur, affirmare nequeo. Illuminatus enim nemo dici potest, quam qui lumen, ita ut decet, recipit, ut effectus debitus inde sequatur. Quando autem scriptura sacra de impiis etiam & irregenitis dicit, quod habeant oculos, quod sint *βλέποντες, videntes*, Matth. XIII. 14. id de vera proprieque sic dicta illuminatione, quae regenitorum propria est, accipi non posse, vel me non monente, quilibet intelligit. Et sane dum ipse auctor obseruat, cum de impiis

impiis dicitur, *quod videntes non videant*, eius rei rationem esse, quia videntes oculos claudant; fatetur, impios non posse dici illuminatos. Num enim sol eum illuminare potest, qui oculos claudit?

Quid itaque mirum, irregenitos scripturae sacrae stilo etiam dici *caecos, excaecatos, non videntes*. Sunt quippe, qui nullo respectu habent oculos, dum nil lucis verbi diuini habent in intellectu suo, alii vero habent aliquid lucis, vel in minori, vel maiori gradu, quatenus ipsorum cognitio modo est amplior, modo angustior, & tamen non vident, quatenus cognitione illa uti recusant. Aliqui successu temporis, quia non resistunt gratiae conuertenti, conuertuntur per lumen illud intra intellectum eorum admissum, & radii huius lucis ipsorum quoque flectunt ac dirigunt voluntatem. Nonne itaque fuere illuminati? aut dicendum, quod absque praeuio spiritus sancti lumine fuerint conuersi? Quod affirmare nemo facile audebit, qui scripturae sacrae veneratur auctoritatem.

Nonne itaque fuere illuminati? aut dicendum, quod absque praeuio spiritus sancti lumine &c.) Secundum stylum scripturae sacrae omnes irregeniti sunt *caeci, non videntes, excaecati*. Licet itaque diuersi dentur gradus cognitionis ante conuersionem, nemo tamen stilo scripturae illuminatus dicitur, quam cum conuersus est, adeoque lumen illud diuinum effectum debitum adscutum est. Dum autem negamus, eiusmodi homines ante conuersionem illuminatos dici posse, neutquam inde sequitur, quod *absque praeuio spiritus sancti lumine fuerint conuersi*. Verbum enim illud diuinum, quod ante conuersionem cognitum haberunt, utique est lumen spiritus sancti. Sed ad effectum debitum, seu illuminationem hominis pertingere non potuit, donec remotis obstaculis, homo conuerteretur. Quam primum autem homo resistere aut repugnare desinit, tum per illud ipsum verbum, quod cognitum habet, seu per lumen spiritus sancti, conuertitur & illuminatur.

Recte

Recte proinde in libris nostris symbolicis, illuminatio tamquam peculiaris actus gratiae spiritus sancti applicatricis aliquoties nobis sistitur, cum reliquis, eumdem subsequentibus, neutquam confundendus. Sic dicitur pag. 372. *Spiritus sanctus per euangelium me vocauit, suis donis illuminauit, in recta fide sanctificauit*; pag. 497. *Per verbum spiritus sancti pectora illuminat & accendit, ut verbum accipient, amplectantur, &c.* & pag. 808. *Spiritus sanctus per verbum vocare, illuminare ac conuertere dicitur.*

Recte proinde in libris nostris symbolicis) Quae ex libris symbolicis adducuntur, nostrae neutquam repugnare sententiae, ex hactenus dictis intelligitur.

Ceterum indicare hic necessum est, omnes illos, qui negligunt finaliter aut repudiant lucem, per spiritus sancti operationem in ipsis accensam, ea ratione, ut salutem, mediante illa sibi ostensam, contumaciter reiiciant, grauiissimas aliquando experturos esse poenas, & priuatos omni luce, aeternis adiudicandos esse tenebris; cum e contra, qui lucis ductum secuti, eamdem ad sui conuersionem admirerunt, ampliori & copiosiori vndiquaque circumfundendi sint luce, non tantum in hoc, sed futuro quoque saeculo. *Quod dum CANDIDATUS noster Admodum Reuerendus &c.*

Candidatus noster) Conscriptis enim vir generosus summe que reuerendus, hoc programma, cum ad lectiones, quas vocant cursorias, quas (vt titulus habet) vir admodum reuerendus, praenobilissimus atque doctissimus Dn. GREGORIVS LANGEMAK philosophiae magister fulgidissimus, ad aed. S. Nicolai pastor meritissimus, professor theologiae, scholarcha ac superintendens ecclesiarum Sundensium vigilantissimus, SS. theologiae candidatus dignissimus, die XV. & XVI. Iun. M DCC XXII. pro impetratis summis in theologia honoribus publice instituturus erat, &c. inuitaret.

iuxta

iuxta Ephes. cap. V. 4. in lectionibus suis sic dictis cursoriis pluribus sit expositurus, omnium collegiorum proceres ac antistites, nec non splendidam studiosorum coronam, ut iisdem frequentes interesse velint, humanissime & peramanter inuito. P. P. Sub sigillo facultat. theolog. die XIV. Iunii, M DCC XXII.



TESTIMONIA

VETERVM QVORVM DAM POMERANIAE THEOLOGORVM
DE VERA NOTITIA THEOLOGICA, ET IL-
LVMINATIONE.

I. De notitia vera rerum sacrarum.

Tirchen-Ordnung fol. 2. facie 2. Es soll gelehret werden, daß niemand könne zu Christo und zur wahren Erkäntnis Gottes kommen, er höre denn Gottes Wort, und glaube demselben, und sey demselben gehorsam. Atqui impii non obsequuntur verbo. Ergo &c.

ABRAH. BATTVS, Log. & Metaph. Prof. deinde Super. Gen. in *analytica ep. ad Rom. cap. XII. tb. 3. 4.* Controuertitur vltierius: an theologia sit habitus theoreticus vel practicus? Nos, alienis nuncium missis, magni facimus imprimis neruosam theologiae definitionem, quam haud obscure Paulus ad Tit. I. v. 1. § 2. tradidit, quod scilicet sit ἐπίγνωσις ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν ἐπ' ἐλπίδις ζωῆς αἰώνιας, agnitus veritatis, quae est secundum pietatem, in spe vitae aeternae. Vbi duo illa, ἀληθεία & εὐσέβεια proorsus arctissime connectit apostolus, ita, ut alterutra sublata, protinus expiret nomen verae theologiae. Quocum congruit & ea descriptio, qua eamdem apostolus I Tim. VI. 3. vocat διδασκαλίαν κατ' εὐσέβειαν: eo haud obscure innuens, theologiam magis esse virtutis, quam artis, magisque consistere in opere & efficacia, quam in contemplatione & notitia, ut loquitur Alex. Alens. part. I. num. I. art. 2.

IOANNES MICHAELIS, Theol. Prof. in acad. Gryph. & Past. Jacob. in coroll. 12. ad disp. aurea salutis catena &c. Grauiter Lutherus com. II. Ien. lat. praef. in comment. super psalm. Ego hoc video,

C

non

non esse theologum, qui magna sciat, & multa doceat, sed qui sancte & theologice viuat.

IO. FRID. MAYERVS, tacite probauit hoc antecessorum suorum dogma, HÖPFNERI collegium biblicum, multis elogiis ornatum, publicis typis exscribi curans. In eo enim p. 353. HÖPFNERVS dictum **I. Ioan. III. 6.** ita παραφερετο. Quisquis peccat, scilicet contra conscientiam, non vidit Deum, nec cognouit eum, id est, non habet veram agnitionem Dei & veram fidem in Christo.

II. De illuminatione.

Agenda eccles. Pom. fol. 138. facie 2. Wer aber in gottlosen Wesen, in bekannten groben Sünden und Lastern stecket, nicht will abschaffen, sondern noch Recht haben; der in teufelischen unversöhnlichen Zank, Neid, und Hass lebet, seinem Nächsten nicht vergeben, noch sich verbitten will, oder in andern Sünden wieder Gottes Gebot zu verharren gedencket; dem rathein wir im heiligen Geist, dieweil er das unbüßfertige Herz in ihm fühlet, daß er unser um seiner selbst schone, seinen Beichtvater nicht betriege noch betrübe, von der Absolution und vom hochwürdigen Sacrament bleibe, mit Fleiß Gottes Wort höre, und Gott den Herrn bitte, daß er sein Herz erleuchte und bekehre. Impii ergo, qui eiusmodi vitiis sunt immersi, a Deo non sunt illuminati.

Ibid. fol. 283. 4. Wir bitten dich von Herzen, du wollest uns durch deinen heiligen Geist also erleuchten, regieren und führen, daß wir diesen gerechten König und Heyland wahrhaftig erkennen, an ihm allein halten, uns an seiner geringen Gestalt, verachteten Wort und Reich nicht ärgern, sondern in einen rechten Vertrauen auf ihn selig werden. Ergo illi saltem a spiritu sancto sunt vere illuminati, qui Christum VERE cognoscunt. At qui impii non habent veram Christi notitiam, iuxta thes. praeced. Ergo non sunt vere a spiritu sancto illuminati.

Ibid. fol. 284. fac. a. Wir danken dir, daß du dich unsers Jammers hast angenommen, und deinen eingebohrnen Sohn um unserntwillen lassen Mensch werden, und bitten dich, du wollest unsere Herzen gnädiglich erleuchten, daß wir an solchem Trost fest halten, uns der Geburt deines lieben Sohnes von

von Herzen freuen, dich mit allen heiligen Engeln loben, im Herzen Friede haben, und allerley Widerwärtigkeit mit Gedult tragen und überwinden mögen. Nihil horum de impiis dici potest; ergo nec ipsa illuminatio.

Ibid. fol. 285. Wir bitten dich, du wollest durch deinen heiligen Geist unsere Herzen also erleuchten, daß wir uns solches Gehorsams (Christi) wider unsere Sünde und böses Gewissen trösten können, und im Glauben und wahrer Heiligkeit und Rechtigkeit das neue Jahr anfangen und vollenden, auf daß die sündlichen Lüste in unserm Fleische durch deine Hülfe mögen beschnitten und abgelegt werden.

Ibid. fol. 354. a. Gott wolle uns mit seinem Geist erleuchten, daß wir uns alles Gutes zu ihm versetzen mögen. Impii, quamdiu tales, non possunt boni quid a Deo expectare; ergo non sunt illuminati.

IOH. MICHAELIS, in *disputat. qua biga quaestionum theologorum resoluta &c.* §. 2. Ad quam spem viuam per verbum & sacramenta nos deinceps vocare, Christi meritum, eiusque beneficia per haec media nobis offerre & applicare, pectora nostra per poenitentiam & fidem illuminare, nosque in gratiam receptos iustificare &c. decreuit.

Impii non agunt poenitentiam nec credunt; ergo non sunt illuminati.

GEORG. MASCOVIVS, *Theol. Prof. in acad. Gryph. disp. 14. in epist. ad Ebr. ad cap. VI. §. 37.* Qui cognitione Christi per verbum euangelii illuminati, & spiritus sancti, ut hoc loco textus praesens habet, participes facti sunt, hi testimonio spiritus sancti inhabitantis in corde & conscientia, de veritate euangelii & operum Christi confirmantur.

Impii destituuntur testimonio hoc gratiae inhabitantis; ergo non sunt illuminati.

DAN. LAGVS, *Theol. D. & Prof. extraord. eiusdem acad. in diacepse de iustificationis causa, partim instrumentalis, partim materiali,* pag. 55. Categorice etiam ep. ad Ebraeos apostatis olim illuminationem & participationem spiritus sancti obtigisse docet, *iustificante fide praeditorum propriam.* pag. 56. Inst. Illuminatio, gustatio doni coelestis, boni verbi & virtutum futuri saeculi, participatio spiritus, aliquo modo etiam non regenitis quibusdam ecclē-

ecclesiae visibilis membris possunt competere. Et de illuminatio-
ne quidem dubium plane nullum est : amplior illa irregenitis
& improbis quibusdam obtinet, quam piis multis, qui myste-
riorum coelestium saepe exiguum habent notitiam, ut videre est
in gente rustica & mechanica. Illuminationem illam in non-
nullis sequitur desiderium aeternae felicitatis. Quis enim bene
sibi non cupiat ? Ita quoque dulcedine felicitatis illius aliquo
modo adficiuntur, & in aliquam se diffundunt laetitiam, quamvis
interim fiducialiter Christum non amplectantur. Syll. Quod
competit quibusdam etiam irregenitis, non est proprium renato-
rum. Illuminatio per spiritum sanctum & desiderium aeternae
felicitatis competit quibusdam etiam irregenitis. Ergo. Re-
spond. per initiationem minoris. Fieri quidem potest, ut irre-
geniti etiam participes interdum notitiae litteralis articulorum fi-
dei vel fidei historicae euadant, atque hac palmam promiscuae
renatorum plebeculae ambiguam reddant ; quid ? praeripiant,
imitatione Phariseorum, de veritate doctrinae & miraculorum
Christi in conscientia cumulate conuictorum, immo & cacodaemo-
num historice ita credentium, ut contremiscant ; *Iac. II. 19.* Il-
luminatio autem & obsignatio agnitae veritatis coelestis per
gratiosam spiritus sancti inhabitationem, vel participatio spiri-
tus sancti, & aeternae beatitudinis προύστις, regenerationem ubi-
que comitem sortitur. Nimirum, qui spiritu Dei ducuntur, hi
sunt filii Dei, *Rom. VIII. 14.*

IAC. HENNINGIUS, *Theol. Prof. & Past. Iacob. in disput. de Chri-
stiani hominis nativitate & vita, cap. 3. porism. 3. §. 1.* Mediatam
illuminandi rationem ad viam pertinere dicimus ; quae complecti-
tur internam illam spiritus sancti operationem in cordibus fide-
lium, quam mediante verbo in illis producit, illuminando & do-
cendo intellectum, impertiendo bonos motus & cogitationes, in-
stituendo mores, depellendo moeres, dando denique firmum
de ὁμολογίᾳ testimonium, *Rom. VIII. 16.*

Idem HENNINGIUS, in *disp. de fanaticismo Iac. Boehmii, punto I.*
tb. I. §. 3. Conuersus, post in peccatum relapsus, tametsi histo-
ricam quamdam retineat mysteriorum fidei notitiam, saluificam
tamen amisit ; ex se, nisi spiritus sancti reuocatrice & restaurante
gratia excitetur & illuminetur, ad peccati sui foeditatem rite agno-
scendam non segnis modo, sed & impar est.

IENAE, LITTERIS IO. FRID. RITTERI.

Coll. dico. A 788, 21